

Waldemar Jarocho

Zagrożenia przestępczością rynku finansowego w Polsce

Threats of Financial Market Crime in Poland

Wprowadzenie

Bezpieczeństwo ekonomiczne jest jednym z aspektów bezpieczeństwa publicznego. Zachowanie bezpieczeństwa ekonomicznego stanowi cel istnienia sieci bezpieczeństwa finansowego (ang. *Safety Net*¹), a jedną z cech konstytuujących bezpieczeństwo ekonomiczne jest zapewnienie przez państwo stabilności rynku finansowego, także w ujęciu gromadzenia oszczędności jego obywateli.

Zasadniczym celem *Safety Net* jest ochrona systemu finansowego przed destabilizacją, powstałą w wyniku kryzysów finansowych i ryzyko systemowe, a destabilizacja rynku finansowego (ang. *financial instability*) wiąże się z zakłóceniem w funkcjonowaniu całej gospodarki, powodując zagrożenie bezpieczeństwa ekonomicznego (Jurkowska-Zeidler, 2008, s. 14).

Wedle Jurkowskiej-Zeidler:

[...] bezpieczeństwo ekonomiczne w kontekście bezpieczeństwa rynku finansowego jest utożsamiane z jego stabilnością, która nie powinna być utożsamiana z równowagą ekonomiczną czy poziomem rentowności instytucji finansowych, a mianem stabilności finansowej ogólnie określa się sytuację, w których system finansowy działa prawidłowo, bez zakłóceń (Jurkowska-Zeidler, 2008, s. 14 i nast.).

¹ W literaturze przedmiotu dla określenia sieci bezpieczeństwa powszechnie używa się pojęcia „*Safety Net*”.

Nie wiąże się zatem równowagi ekonomicznej z prawnie określonym limitem zadłużenia publicznego czy rentownością instytucji finansowych. Wydaje się, że taki pogląd uwzględnia jedynie podejście formalne, a nie merytoryczne, gdzie bezpieczeństwo finansowe gwarantowane jest określonymi parametrami ekonomicznymi. Wskazać należy propozycje innych autorów. Halizak (1997) odnosi je do pojęcia

[...] zagrożenia bezpieczeństwa gospodarki narodowej, gdzie gospodarka nie może rozwijać się, generować zysków i oszczędności z przeznaczeniem na inwestycje lub gdy zagrożenia zewnętrzne doprowadzą do zakłóceń w jej funkcjonowaniu, co naraża obywateli i przedsiębiorstwa na szwank, a być może zagrazi fizycznemu przetrwaniu państwa (Nau, 1997).

Według Księżopolskiego bezpieczeństwo ekonomiczne to „niezakłócone funkcjonowanie gospodarek, to znaczy utrzymanie podstawowych wskaźników rozwojowych oraz zapewnienie komparatywnej równowagi z gospodarkami innych państw” (Księżopolski, 2011, s. 14). Michałowski definiuje bezpieczeństwo ekonomiczne jako

[...] wyobrażenie w zakresie rzeczywistych, względnie potencjalnych zagrożeń gospodarczych kraju, kształtowane pod wpływem ogólnego stanu zależności ekonomicznych kraju, które określa stopień efektywności zewnętrznej ingerencji ekonomicznej w wewnętrzny rozwój gospodarczy, zdolność obronną i stabilność systemu społeczno-politycznego danego kraju (Halizak, 1997).

Sieć bezpieczeństwa finansowego stanowi zespół rozwiązań instytucjonalnych i regulacyjnych służących zapewnieniu stabilności finansowej oraz ograniczaniu ryzyka systemowego, mogącego powstać w sytuacji, gdy kryzys jednej instytucji przenosi się na innych uczestników rynku i zakłóci prawidłowe funkcjonowanie całego systemu finansowego (Jurkowska-Zaidler, 2008, s. 15).

Uregulowania instytucjonalne w zakresie wzmocnienia i ochrony stabilności finansowej są w poszczególnych krajach zróżnicowane, natomiast zasadnicze znaczenie dla utrzymania stabilności systemu finansowego ma „zdrowy” sektor bankowy (*sound banking sector*), jak wykazały ostatnie przypadki kryzysów finansowych (Jurkowska-Zaidler, 2008, s. 15). Zdaniem Jurkowskiej-Zeidler:

[...] generalnie można jednak wyróżnić cztery rozwiązania prawne:

- 1) utrzymanie stabilności systemu finansowego stanowi wyłącznie cel banku centralnego,
- 2) za stabilność finansową odpowiada jedynie rząd (ministerstwo finansów),

ochrona stabilności finansowej to przyczyna powołania specjalnego organu w strukturze administracji państwowej,

3) za stabilność systemu finansowego odpowiada sieć bezpieczeństwa obejmująca wszystkie wymienione instytucje oraz system gwarantowania depozytów (Jurkowska-Zaidler, 2008, s. 12).

Zagrożenia ekonomiczne często są identyfikowane jako zagrożenia gospodarcze i są z nimi utożsamiane. Obejmują finanse państwa, proces produkcji i dostęp do surowców, w szczególności energetycznych i żywnościowych. Mają charakter ekonomiczny, ekonomiczno-finance, przechodząc w kontekst społeczny (powstawanie stref głodu i ubóstwa, niezaspokojenia podstawowych potrzeb społecznych). Obok można wskazać zagrożenia o charakterze administracyjnym (zakazy, nakazy), np. ograniczenia dostępu do rynku wewnętrznego innych państw, środków finansowych i zasobów naturalnych, reglamentacja lub ograniczenie przez państwa rozwinięte dostępu do najnowszych technologii, blokady gospodarcze i dyskryminacja gospodarcza, ograniczanie wydatków na badania naukowe i brak transferu osiągnięć naukowych dla gospodarki. Jako zagrożenia o charakterze ekonomicznym wskazać należy: niskie tempo rozwoju gospodarczego, niestabilność finansową państwa (deficyt bilansu płatniczego, odpływ kapitału) i kryzys wydatków publicznych, brak lub niski poziom nakładów na inwestycje, spekulacje finansowe. Fundamentalne znaczenie mają uwarunkowania o charakterze ustrojowym, jak mechanizmy konkurencji gospodarczej, działanie praw ekonomicznych, funkcjonowanie rynków (nakręcanie koniunktury).

W skład rynku finansowego wchodzi rynek pieniężny i kapitałowy. Rynek pieniężny to typ rynku finansowego, na którym przedmiotem zawieranych transakcji jest pieniądź. Można przez to rozumieć transakcje kupna-sprzedaży, jak zaciąganie pożyczek na działalność gospodarczą czy inwestowanie czasowo wolnych środków pieniężnych w celu otrzymania z tego dochodu.

Rynek kapitałowy (ang. *capital market*) to zespół instytucji dokonujących obrotów terminowym kapitałem pożyczkowym oraz mechanizm ekonomiczny, za pomocą którego te obroty są realizowane. Rynek kapitałowy obejmuje głównie rynek usług banków inwestycyjnych (kredyty), rynek usług ubezpieczeniowych, rynek papierów wartościowych oraz rynek usług towarzystw asekuracyjnych.

Antycypowanie zagrożeń o charakterze ekonomiczno-finance jest nierozzerwalnie związane z tematyką bezpieczeństwa ekonomicznego. Rozpatrując kwestie związane z bezpieczeństwem ekonomicznym, bezpieczeństwem rynku finansowego, nie bez przyczyny w obszarze zainteresowania pozostaje problematyka

nieprawidłowych działań, skutkujących stratami dla samej instytucji i obywateli. Działania o charakterze przestępnym stanowią istotną część w strukturze strat.

Z punktu widzenia zagrożeń rynku finansowego w szczególności należy wymienić następujące typy przestępstw: 1) przestępstwa przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi, 2) wyłudzenia kredytów, 3) przestępstwa ubezpieczeniowe, 4) pranie pieniędzy, 5) przestępstwa giełdowe, 6) przestępstwa związane z funduszami inwestycyjnymi. Wymienione typy i kategorie przestępstw zostały określone przede wszystkim w Kodeksie karnym (Ustawa, 1997, dalej: k.k.) oraz ustawach regulujących poszczególne rodzaje działalności, jak ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (Ustawa, 2005) i ustawa z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi (Ustawa, 2004).

1. Przestępstwa przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi

Wśród podstawowych typów tej grupy przestępstw wskazać należy fałszowanie pieniędzy i papierów wartościowych (art. 310 k.k.), fałszowanie informacji w obrocie papierami wartościowymi (art. 311 k.k.) oraz puszczanie w obieg fałszywego pieniądza lub papieru wartościowego otrzymanego jako prawdziwy (art. 312 k.k.).

1.1. Fałszowanie pieniędzy i papierów wartościowych (art. 310 k.k.)

Art. 310 § 1. Kto podrabia albo przerabia polski albo obcy pieniądź, polski albo obcy znak pieniężny, który został ustalony jako prawny środek płatniczy, jednak nie został jeszcze wprowadzony do obiegu, inny środek płatniczy albo dokument uprawniający do otrzymania sumy pieniężnej albo zawierający obowiązek wypłaty kapitału, odsetek, udziału w zyskach albo stwierdzenie uczestnictwa w spółce lub z pieniędzy, innego środka płatniczego albo z takiego dokumentu usuwa oznakę umorzenia,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

§ 2. Kto pieniądź, inny środek płatniczy lub znak pieniężny albo dokument określone w § 1 puszcza w obieg albo go w takim celu przyjmuje, przechowuje, przewozi, przenosi, przesyła albo pomaga do jego zbycia lub ukrycia,

podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 3. W wypadku mniejszej wagi sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary.

§ 4. Kto czyni przygotowania do popełnienia przestępstwa określonego w § 1 lub 2, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Przedmiotem ochrony przepisu określonego w art. 310 k.k. jest interes majątkowy państwa (które ma wyłączne prawo emitowania pieniędzy), a także pewność i bezpieczeństwo obrotu gospodarczego oraz osób w nim uczestniczących (Góral, 1998, s. 407; Gardocki, 2015, s. 356–357). Strona przedmiotowa przestępstwa polega na:

- podrobieniu lub przerobieniu polskiego lub obcego pieniądza albo innego środka płatniczego stwierdzającego prawa wymienione w dyspozycji przepisu lub usunięciu z nich znaku umorzenia (art. 310 § 1 k.k.),
- puszczeniu w obieg pieniądza lub dokumentów wskazanych w § 1 albo
- przyjęciu ich, przechowaniu, przenoszeniu, przewożeniu, przesyłaniu czy udzielaniu pomocy do ich zbycia lub ukrycia, jeżeli dokonano tego w celu puszczenia w obieg (art. 310 § 2 k.k.).

W art. 310 § 4 k.k. przewidziano karalność przygotowania do przestępstw wymienionych w § 1 lub 2, natomiast w art. 310 § 3 k.k. określono wypadek mniejszej wagi, stwarzający możliwość zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary.

Strona podmiotowa polega na umyślności działania, z tym że wszelkie formy ułatwiania puszczenia wskazanych wartości w obieg wymagają działania celowego, czyli zamiaru bezpośredniego, włącznie z przygotowaniem (Góral, 1998, s. 409). W wypadku przyjęcia (§ 2), przyjmujący musi mieć świadomość, że przedmiot jest sfałszowany i przyjmuje go z zamiarem puszczenia go dalej w obieg.

1.2. Fałszowanie informacji w obrocie papierami wartościowymi (art. 311 k.k.)

Art. 311. Kto w dokumentacji związanej z obrotem papierami wartościowymi, rozpowszechnia nieprawdziwe informacje lub przemilcza informacje o stanie majątkowym oferenta, mające istotne znaczenie dla nabycia, zbycia papierów wartościowych, podwyższenia albo obniżenia wkładu,
podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Przedmiotem przestępstwa określonego w art. 311 k.k. jest rozpowszechnianie w dokumentacji związanej z obrotem papierami wartościowymi nieprawdziwych informacji lub przemilczanie informacji o stanie majątkowym oferenta, które mają istotne znaczenie dla nabycia bądź zbycia, podwyższenia albo obniżenia wkładu. Występują zatem dwie podstawowe formy przestępnego działania:

- rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji,

- przemilczanie informacji o stanie majątkowym oferenta, mających istotne znaczenie dla nabycia, zbycia, podwyższenia albo obniżenia wkładu.

Przepis penalizuje działania, które naruszają system gwarantujący bezpieczeństwo i równość szans uczestników rynku kapitałowego. Przedmiotem ochrony jest zapewnienie wszechstronnej i rzetelnej informacji, z uwzględnieniem obowiązku zachowania tajemnic.

1.3. Puszczanie w obieg fałszywego pieniądza lub papieru wartościowego otrzymanego jako prawdziwy (art. 312 k.k.)

Art. 312. Kto puszcza w obieg podrobiony albo przerobiony pieniądz, inny środek płatniczy albo dokument określony w art. 310 § 1, który sam otrzymał jako prawdziwy, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku.

Przestępstwo polega na świadomym pozbyciu się fałszyfikatu pieniądza lub innego środka płatniczego, przyjętego wcześniej w dobrej wierze (nieświadomie) jako autentyczny. Puszczanie w obieg fałszyfikatu ze świadomością, że nie jest prawdziwy, stanowi przestępstwo z art. 310 § 2 k.k. Omawiane przestępstwo z art. 312 k.k. jest zatem typem przestępstwa uprzywilejowanego (łagodniejsza sankcja).

Obok wymienionych typów przestępstw przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi, w grupie tych przestępstw ustawodawca zamieścił także przestępstwo fałszowania urzędowego znaku wartościowego (art. 313 k.k.), fałszowanie znaku urzędowego (art. 314 k.k.) oraz fałszowanie narzędzi pomiarowych (art. 315 k.k.).

Przestępstwo fałszowania urzędowego znaku wartościowego obejmuje podrabianie albo przerabianie urzędowego znaku wartościowego (emitowane przez państwo znaki, jak znaczki pocztowe, opłaty sądowej, skarbowej) albo usuwanie z takiego znaku oznak umorzenia, z zamiarem użycia takiego znaku lub puszczenia w obieg (art. 313 § 1 k.k.). Sankcją karną za omawiany typ przestępstwa jest kara pozbawienia wolności do lat 3. Ustawodawca przewidział także jako karalne puszczenie w obieg, nabycie, użycie albo przechowywanie w celu puszczenia w obieg podrobionego bądź przerobionego znaku wartościowego albo z usuniętą oznaką umorzenia (art. 313 § 2 k.k.). Sankcją karną jest także kara pozbawienia wolności do lat 3.

Przestępstwo fałszowania znaku urzędowego obejmuje z kolei podrabianie albo przerabianie znaków urzędowych wykorzystywanych w obrocie gospodarczym, stwierdzających upoważnienie, uiszczenie opłaty skarbowej lub wyników

badania albo używania w obrocie publicznym przedmiotów opatrzonych takimi podrobionymi lub przerobionymi znakami. Sankcją karną jest grzywna, kara ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Podrobione albo przerobione znaki urzędowe należy usunąć, chociażby to miało być połączone ze zniszczeniem przedmiotu (art. 316 § 2 k.k.).

Przestępstwo fałszowania narzędzi pomiarowych dotyczy podrabiania lub przerabiania zalegalizowanych narzędzi pomiarowych lub probierczych (art. 315 § 1 k.k.). Przestępstwo ma charakter kierunkowy, a mianowicie polega na: podrabianiu lub przerabianiu tych narzędzi w celu użycia w obrocie gospodarczym. Sankcją karną za omawiane zachowanie jest grzywna, kara ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2. Tej samej karze podlega, kto podrobionego albo przerobionego narzędzia pomiarowego lub probierczego w obrocie gospodarczym używa albo takie narzędzie w celu użycia w obrocie gospodarczym przechowuje (art. 315 § 2 k.k.). Zalegalizowane narzędzia pomiarowe to wszelkie przedmioty sprawdzone i odcenione przez właściwe organy, służące do odmierzania. Są to w szczególności miary i wagi, wszelkiego rodzaju liczniki elektryczne, gazowe, benzynowe, wodomierze, taksometry itp. Karalne jest podrabianie lub przerabianie (art. 315 § 1 k.k.), używanie przerobionych lub podrobionych zalegalizowanych narzędzi pomiarowych w obrocie gospodarczym albo też ich przechowywanie w celu użycia (art. 315 § 2 k.k.).

Zgodnie z art. 316 § 1 k.k. pieniądze, dokumenty i znaki wartościowe podrobione, przerobione albo z usuniętą oznaką umorzenia oraz podrobione lub przerobione narzędzia pomiarowe, jak również przedmioty służące do popełnienia przestępstw przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi, określonymi w rozdziale XXXVII Kodeksu karnego, ulegają przypadkowi, chociażby nie stanowiły własności sprawcy. Przepadek ma charakter obligatoryjny – musi być orzeczony.

Jak wynika z danych zawartych w tabeli 1 i 2 przestępczość z art. 310 § 1–4 k.k. dotycząca fałszowania, puszczania w obieg oraz przyjmowania, pomocy w zbyciu i ukryciu charakteryzuje się spadkiem od 2005 r. (9371 przestępstw) do 2013 r. (6280 przestępstw), aby od 2013 r. ponownie wzrosnąć, osiągając w 2014 r. liczbę 8336 przestępstw, w 2015 r. – 7916, w 2016 r. – 7199 oraz spadek w 2017 r. do 6023 przestępstw i w 2020 r. – do 4830. Generalnie w tym okresie zaznacza się tendencja spadkowa do 2013 r., utrzymująca się następnie na poziomie 6000 przestępstw.

Fałszowanie informacji w obrocie papierami wartościowymi (art. 311 k.k.) to bardzo rzadkie przypadki bowiem odnotowano jedynie po jednym zdarzeniu w latach 2005–2007, 2010 r. i w 2012 r., dwa przestępstwa w 2017 r. oraz po jednym w 2018 r. i w 2020 r. Co charakterystyczne, przepis ten ma także zastosowanie w przypadku przestępstw giełdowych. Brak tego typu zdarzeń może świadczyć

o niskiej skuteczności wykrywania tego rodzaju przypadków bądź szczelnych procedurach eliminujących możliwości ich popełniania.

Puszczanie w obieg fałszyfikatu otrzymanego jako prawdziwy (art. 312 k.k.) charakteryzuje się tendencją spadkową od 2005 r. (142 przypadki) do 2012 r. (24 przypadki), a następnie wzrostową do 2016 r. (139 przypadków) i spadkiem w 2020 r. (66 przestępstw).

W kategorii fałszowania znaku urzędowego (art. 314 k.k.) w 2007 r. stwierdzono 321 przypadków, a następnie spadek (tendencja malejąca) w 2013 r. do 15, w 2015 r. – 7, w 2016 r. – 3, zaś w 2019 r. – 2 przypadki.

W kategorii fałszowania znaków wartościowych w 2005 r. stwierdzono 30 przypadków, w 2013 r. – 10, w 2015 r. – 38, w 2016 r. – 4 oraz w 2020 r. – 6 przypadków.

Tabela 1. Skala przestępczości przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi w latach 2005–2012

Przestępstwa	Rok							
	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005
Art. 310 § 1–4 k.k. Fałszowanie / puszczanie w obieg przyjmowanie, pomoc w zbyciu i ukryciu	6471	6138	7545	7801	6777	6673	8033	9371
Art. 311 k.k. Fałszowanie informacji w obrocie papierami wartościowymi	1	0	1	0	0	1	1	1
Art. 312 k.k. Puszczanie w obieg fałszyfikatu otrzymanego jako prawdziwy	24	20	35	45	70	68	133	142
Art. 313 k.k. Fałszowanie znaków wartościowych	10	12	6	18	12	19	14	30
Art. 314 k.k. Fałszowanie znaku urzędowego	10	8	9	11	54	321	46	39

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: Statystyka. (b.d.). Pobrano z www.statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny (2.02.2021).

Tabela 2. Skala przestępczości przeciwko obrotowi pieniędzmi i papierami wartościowymi w latach 2013–2020

Przestępstwa	Rok							
	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013
Art. 310 § 1–4 k.k. Fałszowanie / puszczanie w obieg przyjmowanie, pomoc w zbyciu i ukryciu	4830	6009	6322	6023	7199	7916	8336	6280

Art. 311 k.k. Fałszowanie informacji w obrocie papierami wartościowymi	1	0	1	2	0	0	0	0
Art. 312 k.k. Puszczanie w obieg fałszyfikat otrzymanego jako prawdziwy	66	67	108	71	139	116	36	39
Art. 313 k.k. Fałszowanie znaków wartościowych	6	1	5	4	4	38	4	10
Art. 314 k.k. Fałszowanie znaku urzędowego	0	2	1	1	3	7	3	15

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych: Statystyka. (b.d.). Pobrano z www.statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny (2.02.2021).

2. Oszustwa kapitałowe, oszustwa kredytowe, wyłudzenia kredytów

Art. 297 § 1. Kto, w celu uzyskania dla siebie lub kogo innego, od banku lub jednostki organizacyjnej prowadzącej podobną działalność gospodarczą na podstawie ustawy albo od organu lub instytucji dysponujących środkami publicznymi – kredytu, pożyczki pieniężnej, poręczenia, gwarancji, akredytywy, dotacji, subwencji, potwierdzenia przez bank zobowiązania wynikającego z poręczenia lub z gwarancji lub podobnego świadczenia pieniężnego na określony cel gospodarczy, instrumentu płatniczego lub zamówienia publicznego, przedkłada podrobiony, przerobiony, poświadczający nieprawdę albo nierzetelny dokument albo nierzetelne, pisemne oświadczenie dotyczące okoliczności o istotnym znaczeniu dla uzyskania wymienionego wsparcia finansowego, instrumentu płatniczego lub zamówienia,

podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto wbrew ciążącemu obowiązkowi, nie powiadamia właściwego podmiotu o powstaniu sytuacji mogącej mieć wpływ na wstrzymanie albo ograniczenie wysokości udzielonego wsparcia finansowego, określonego w § 1, lub zamówienia publicznego albo na możliwość dalszego korzystania z instrumentu płatniczego.

§ 3. Nie podlega karze, kto przed wszczęciem postępowania karnego dobrowolnie zapobiegł wykorzystaniu wsparcia finansowego lub instrumentu płatniczego, określonych w § 1, zrezygnował z dotacji lub zamówienia publicznego albo zaspokoił roszczenia pokrzywdzonego.

Przepis art. 297 k.k. kryminalizuje oszustwa gospodarcze, zmierzające do uzyskania świadczeń z tytułu kredytu, pożyczki, gwarancji, dotacji, subwencji, zamówienia publicznego, elektronicznego instrumentu płatniczego, innych podobnych świadczeń pieniężnych na określony cel gospodarczy.

Przedmiotem ochrony art. 297 k.k. jest prawidłowość i rzetelność obrotu gospodarczego, a w szczególności właściwe funkcjonowanie wskazanych w nim instrumentów gospodarczych poprzez zabezpieczenie środków finansowych przed stratą lub wykorzystaniem niezgodnym z przeznaczeniem (Góral, 1998, s. 407).

Sposób działania sprawcy polega na:

- przedkładaniu fałszywych lub stwierdzających nieprawdę dokumentów w celu uzyskania dla siebie lub innej osoby kredytu, pożyczki bankowej, gwarancji kredytowej, dotacji, subwencji, zamówienia publicznego, świadczeń z elektronicznych instrumentów płatniczych i innych, podobnych świadczeń pieniężnych,
- przedkładaniu nierzetelnego, pisemnego oświadczenia dotyczącego okoliczności mających istotne znaczenie dla uzyskania powyższych świadczeń lub zamówienia publicznego.

Oszustwo określone w art. 297 § 1 k.k. jest przestępstwem powszechnym, gdyż jego sprawcą może być każda osoba. Jest to przestępstwo umyślne o charakterze kierunkowym, bowiem jego sprawca działa w ściśle określonym celu (T. Stępień, K. Stępień, 2001, s. 34).

Działanie sprawcy przestępstwa określonego w art. 297 § 2 k.k. polega na zaniechaniu powiadomienia właściwego organu lub instytucji o istnieniu okoliczności mogących mieć wpływ na wstrzymanie lub ograniczenie wysokości wskazanych w tym przepisie świadczeń lub zawiadomienia publicznego. Przestępstwo to ma charakter indywidualny, bowiem jego sprawcą może być osoba, na której ciąży obowiązek zawiadomienia właściwego organu lub instytucji o powstaniu okoliczności mogących mieć wpływ na wstrzymanie lub ograniczenie wysokości udzielonego świadczenia lub zamówienia publicznego. Obowiązek taki spoczywa na pracowniku banku lub innej instytucji, którego źródłem są zazwyczaj przepisy pragmatyk służbowych i regulaminów. Obowiązek taki może wynikać z istoty i charakteru pełnionej funkcji. Podmiotem przestępstwa z art. 297 § 2 k.k. może też być osoba zainteresowana uzyskaniem kredytu, pożyczki bankowej, gwarancji kredytowej, dotacji, subwencji lub zamówienia publicznego, na której spoczywa obowiązek wniosku. Przestępstwo to może być popełnione umyślnie zarówno z zamiarem bezpośrednim, jak i z zamiarem ewentualnym.

Przestępstwa przewidziane w art. 297 § 1 i 2 k.k. mają charakter formalny, bowiem dla ich zaistnienia nie jest wymagany skutek w postaci uzyskania kre-

dytu, pożyczki bankowej, gwarancji, subwencji, dotacji, zamówienia publicznego i pozostałych świadczeń z instrumentów finansowych. Czyn z art. 297 § 1 k.k. popełniony jest z chwilą przedłożenia fałszywego lub stwierdzającego nieprawdę dokumentu albo nierzetelnego, pisemnego oświadczenia zarówno w sytuacji, gdy sprawca miał zamiar zagarnięcia przyznanych mu kwot pieniężnych, jak i w wypadku, gdy zamierzał je rzetelnie spłacić (Wojciechowski, 1998, s. 518). Z kolei przestępstwo z art. 297 § 2 k.k. popełnione jest w momencie niespełnienia obowiązku powiadomienia właściwego organu lub instytucji o powstaniu okoliczności mogących mieć wpływ na wstrzymanie lub ograniczenie wysokości udzielonego świadczenia czy zamówienia publicznego.

Przepis art. 297 § 3 k.k. przewiduje klauzulę niekaralności, gdy sprawca dobrowolnie przed wszczęciem postępowania karnego zapobiegł wykorzystaniu wsparcia finansowego lub instrumentu płatniczego, określonych w § 1 omawianego przepisu, zrezygnował z dotacji lub zamówienia publicznego albo też zaspokoił roszczenie pokrzywdzonego.

W kategorii oszustw kapitałowych największe nasilenie tego rodzaju przestępczością miało miejsce w latach 2009–2010 (ponad 11 000 przestępstw). W 2008 r. odnotowano 10 792 przestępstw. Przestępczość ta do 2014 r. z reguły kształtuje się na poziomie 8000 przypadków i następnie do 2020 r. następuje znaczny spadek (zob. tabela 3). W 2016 r. odnotowano 4763 przestępstwa, a w 2020 r. – 2746.

Tabela 3. Oszustwo kapitałowe (art. 297 k.k.)

Rok	Liczba wszczętych postępowań	Liczba stwierdzonych przestępstw
2020	1 366	2 746
2019	1 518	2 917
2018	1 719	3 333
2017	2 318	4 158
2016	2 842	4 763
2015	2 794	6 175
2014	3 380	7 968
2013	3 371	6 637
2012	3 880	7 851
2011	4 165	9 286
2010	5 335	11 844
2009	6 599	11 415
2008	6 098	10 792
2007	5 989	9 101
2006	6 346	8 843
2005	5 680	8 045
2004	4 064	5 589

Rok	Liczba wszczętych postępowań	Liczba stwierdzonych przestępstw
2003	2 804	4 869
2002	2 728	5 020
2001	3 396	6 041
2000	3 254	7 054
1999	2 288	7 986

Źródło: Statystyka. (b.d.). Pobrano z <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestępstwa-przeciwno-17/63921,Oszustwo-kredytowe-art-297.html> (2.02.2021).

3. Oszustwo ubezpieczeniowe / oszustwo asekuracyjne

Art. 298 § 1. Kto, w celu uzyskania odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia, powoduje zdarzenie będące podstawą do wypłaty takiego odszkodowania, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

§ 2. Nie podlega karze, kto przed wszczęciem postępowania karnego dobrowolnie zapobiegł wypłacie odszkodowania.

Przepis art. 298 k.k. chroni dwa dobra prawne: prawidłowe funkcjonowanie instytucji ubezpieczeniowych i drugie – skonkretyzowane – interes majątkowy poszczególnych ubezpieczycieli (Górniok, 2000, s. 38). Celem działania sprawcy jest uzyskanie odszkodowania z tytułu umowy ubezpieczenia. Przestępstwa z art. 298 § 1 k.k. dopuszcza się zarówno ten, kto zmierza do uzyskania dla siebie, jak i ten, który dąży do uzyskania odszkodowania dla innej osoby (Wojciechowski, 1998, s. 521). Przestępstwo może być popełnione jedynie umyślnie z zamiarem bezpośrednim kierunkowym.

Przepis art. 298 § 2 k.k. przewiduje klauzulę niekaralności, jeżeli sprawca przestępstwa z art. 298 § 1 k.k. przed wszczęciem postępowania karnego dobrowolnie zapobiegł wypłacie odszkodowania.

Przestępstwa z art. 298 k.k. odnoszą się do żądania bezpodstawnego odszkodowania. Jak wykazano w zestawieniu (tabela 4) przestępczość ta kształtowała się w 2002 r. na poziomie 199 przypadków, w 2006 r. – 196, w 2016 r. – 126, w 2019 r. – 270, w 2020 r. – 111. W tej kategorii nie obejmuje się całości przestępstw ubezpieczeniowych, bowiem w zakres wchodzi przede wszystkim kwalifikacja z art. 286 k.k.

Tabela 4. Oszustwo asekuracyjne (art. 298 k.k.)

Rok	Liczba wszczętych postępowań	Liczba stwierdzonych przestępstw
2020	83	111
2019	81	270
2018	76	75
2017	67	57
2016	88	126
2015	86	104
2014	103	161
2013	113	113
2012	70	93
2011	67	54
2010	45	123
2009	64	95
2008	48	134
2007	83	150
2006	154	196
2005	146	162
2004	208	125
2003	236	178
2002	312	199
2001	337	163
2000	232	179
1999	171	91

Źródło: Statystyka. (b.d.). Pobrano z <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-17/63923,Oszustwo-asekuracyjne-art-298.html> (2.02.2021).

4. Pranie pieniędzy

Art. 299 § 1. Kto środki płatnicze, instrumenty finansowe, papiery wartościowe, wartości dewizowe, prawa majątkowe lub inne mienie ruchome lub nieruchomości, pochodzące z korzyści związanych z popełnieniem czynu zabronionego, przyjmuje, przekazuje lub wywozi za granicę, pomaga do przenoszenia ich własności lub posiadania albo podejmuje inne czynności, które mogą udaremnić lub znacznie utrudnić stwierdzenie ich przestępnego pochodzenia lub miejsca umieszczenia, ich wykrycie, zajęcie albo orzeczenie przepadku,

podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

§ 2. Karze określonej w § 1 podlega, kto będąc pracownikiem lub działając w imieniu lub na rzecz banku, instytucji finansowej lub kredytowej lub innego podmiotu, na którym na podstawie przepisów prawa ciąży obowiązek rejestracji transakcji i osób dokonujących transakcji, przyjmuje, wbrew przepisom, środki płatnicze, instrumenty finansowe,

papiery wartościowe, wartości dewizowe, dokonuje ich transferu lub konwersji, lub przyjmuje je w innych okolicznościach wzbudzających uzasadnione podejrzenie, że stanowią one przedmiot czynu określonego w § 1, lub świadczy inne usługi mające ukryć ich przestępne pochodzenie lub usługi w zabezpieczeniu przed zajęciem.

§ 3–4 (uchylone)².

§ 5. Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w § 1 lub 2, działając w porozumieniu z innymi osobami,

podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 6. Karze określonej w § 5 podlega sprawca, jeżeli dopuszczając się czynu określonego w § 1 lub 2, osiąga znaczną korzyść majątkową.

§ 7. W razie skazania za przestępstwo określone w § 1 lub 2, sąd orzeka przepadek przedmiotów pochodzących bezpośrednio albo pośrednio z przestępstwa, a także korzyści z tego przestępstwa lub ich równowartość, chociażby nie stanowiły one własności sprawcy. Przepadku nie orzeka się w całości lub w części, jeżeli przedmiot, korzyść lub jej równowartość podlega zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu podmiotowi³.

§ 8. Nie podlega karze za przestępstwo określone w § 1 lub 2, kto dobrowolnie ujawnił wobec organu powołanego do ścigania przestępstw informacje dotyczące osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa oraz okoliczności jego popełnienia, jeżeli zapobiegło to popełnieniu innego przestępstwa; jeżeli sprawca czynił starania zmierzające do ujawnienia tych informacji i okoliczności, sąd stosuje nadzwyczajne złagodzenie kary⁴.

Przedmiotem ochrony prawnej przewidzianym w art. 299 k.k. jest zarówno obrót gospodarczy, jak i inne dobra prawne – bezpieczeństwo powszechne, życie, zdrowie, wolność – zagrożone przestępstwami, z których korzyści poddawane są procederowi prania dla ich zalegalizowania. Przepis art. 299 k.k. służy ochronie obrotu gospodarczego przed wykorzystaniem go w celu popełnienia przestępstw,

² Uchylone przez ustawę z dnia 25 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2009 r. Nr 166, poz. 1317; zmiana weszła w życie w dniu 22 października 2009 r.

³ W brzmieniu ustalonym przez ustawę z dnia 25 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2009 r. Nr 166, poz. 1317; zmiana weszła w życie 23 czerwca 2001 r.

⁴ W brzmieniu ustalonym przez ustawę z dnia 25 czerwca 2009 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu wprowadzaniu do obrotu finansowego wartości majątkowych pochodzących z nielegalnych lub nieujawnionych źródeł oraz o przeciwdziałaniu finansowaniu terroryzmu oraz o zmianie niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2009 r. Nr 166, poz. 1317; zmiana weszła w życie 22 października 2009 r.

w tym głównie w formach zorganizowanych, następnie kamuflowania śladów i dowodów ich popełnienia (Górniok, 2000, s. 47).

Przestępstwo prania pieniędzy polega na ukrywaniu rzeczywistego pochodzenia i wprowadzaniu do legalnego obrotu gospodarczego środków płatniczych, papierów wartościowych lub innych wartości dewizowych, praw majątkowych albo mienia ruchomego lub nieruchomości, stanowiących korzyści związane z popełnieniem czynu zabronionego. Pranie pieniędzy to legalizowanie korzyści uzyskiwanych z przestępczej działalności. Przestępstwo określone w art. 299 § 1 k.k. ma charakter powszechny, bowiem jego sprawcą może być każda osoba. Czynny określone w art. 299 § 2 k.k. mają charakter indywidualny, bowiem mogą być popełnione tylko przez podmioty wskazane w tym przepisie. Działanie sprawców, na których ciąży obowiązek rejestracji transakcji i osób dokonujących transakcji, polega na: przyjęciu, wbrew przepisom, środków płatniczych, instrumentów finansowych, papierów wartościowych, wartości dewizowych; dokonaniu ich transferu lub konwersji lub przyjęciu ich w innych okolicznościach wzbudzających uzasadnione podejrzenie, że stanowią one przedmiot czynu określonego w art. 299 § 1 k.k.; świadczeniu innych usług mających ukryć ich przestępne pochodzenie lub usług w zabezpieczeniu przed zajęciem.

Przestępstwa określone w art. 299 § 5 i 6 k.k. mają charakter kwalifikowany. Przepis art. 299 § 5 k.k. przewiduje, że okolicznością kwalifikującą jest działanie w porozumieniu z innymi osobami. Z kolei przepis art. 299 § 6 k.k. przewiduje sytuację, w której sprawca czynu określonego w § 1 lub 2 osiąga znaczną korzyść majątkową o wartości przekraczającej dwustukrotną wysokość najniższego miesięcznego wynagrodzenia (art. 115 § 5 k.k.).

Przepis art. 299 § 7 k.k. przewiduje w razie skazania za przestępstwo określone w art. 299 § 1 lub 2 orzeczenie przepadku przedmiotów pochodzących bezpośrednio albo pośrednio z przestępstwa, a także korzyści z tego przestępstwa lub ich równowartość, chociażby nie stanowiły one własności sprawcy. Natomiast przepadku nie orzeka się w całości lub w części, jeżeli przedmiot, korzyść lub jej równowartość podlega zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu podmiotowi.

Przepis art. 299 § 8 k.k. przewiduje klauzulę niekaralności w sytuacji, gdy sprawca dobrowolnie ujawnił wobec organu powołanego do ścigania przestępstw informacje dotyczące osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa oraz okoliczności jego popełnienia, jeżeli zapobiegło to popełnieniu innego przestępstwa. Jeżeli natomiast sprawca przestępstwa czynił starania zmierzające do ujawnienia tych informacji i okoliczności, sąd stosuje nadzwyczajne złagodzenie kary.

W kategorii przestępstw prania pieniędzy obserwuje się znaczną dynamikę – wzrost tej przestępczości (zob. tabela 5). Od 2006 r. stwierdza się ponad 100 przypadków, a od 2007 r. – ponad 200. W 2015 r. było ich aż 422, w 2016 r. – 301, w 2018 r. – 462,

w 2019 r. – 1263, a w 2020 r. – 638. Na tej podstawie można m.in. przypuszczać, że mamy do czynienia ze wzrostem zagrożenia tego rodzaju przestępczością.

Tabela 5. Pranie pieniędzy (art. 299 k.k.)

Rok	Liczba wszczętych postępowań	Liczba stwierdzonych przestępstw
2020	276	638
2019	253	1263
2018	141	462
2017	168	365
2016	191	301
2015	164	422
2014	213	210
2013	155	278
2012	122	369
2011	90	277
2010	116	300
2009	159	277
2008	180	251
2007	167	255
2006	202	151
2005	151	161
2004	140	98
2003	123	25
2002	71	13
2001	57	21
2000	30	3
1999	17	2

Źródło: Statystyka. (b.d.). Pobrano z <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-17/63924,Pranie-pieniedzy-art-299.html> (2.02.2021).

Tabela 6. Zestawienie przestępstw z art. 297–299 k.k.

Przestępstwa	Rok											
	2020	2019	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009
Art. 297 k.k. Wyludzenie kredytu i in.	2746	2917	3333	4158	4763	6175	7968	6637	7851	9286	11844	11415
Art. 298 k.k. Przestępstwa ubezpieczeniowe	111	270	75	57	126	104	161	113	93	54	123	95
Art. 299 k.k. Pranie pieniędzy	638	1263	462	365	301	422	210	278	369	277	300	277

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Statystyka. (b.d.). Pobrano z <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-17> (2.02.2021).

W świetle omawianej problematyki szczególnie istotna pozostaje problematyka zapobiegania przestępstw prania pieniędzy na rynku finansowym, a w szczególności

procedury zawiadomienia prokuratura o popełnieniu przestępstwa z art. 299 k.k. oraz stosowania blokad rachunków i wstrzymania transakcji. Dla charakterystyki tego problemu wyróżniono lata 2001–2012 r. oraz 2017–2020 (zob. tabela 7, wykres).

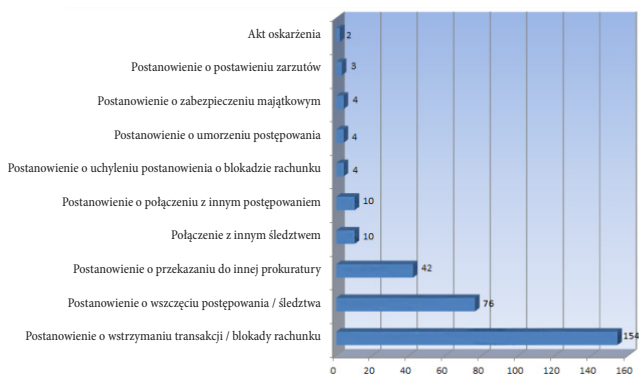
Tabela 7. Liczba zawiadomień prokuratury, wstrzymań transakcji i blokad rachunku

Rok	Liczba zawiadomień prokuratur o popełnieniu przestępstwa z art. 299 k.k. (wraz ze zbiorczą kwotą wskazanych w nich transakcji podejrzanych)	Łączna liczba dokonanych blokad rachunków i wstrzymań transakcji (wraz ze zbiorczą kwotą blokad i wstrzymań)
VI–XII 2001	20	1
2002	104	26
2003	152	20 (ok. 37 mln zł)
2004	148	18 (14,6 mln zł)
2005	175	39 (37,6 mln zł)
2006	198 (880 mln zł)	96 (48,0 mln zł)
2007	190 (775 mln zł)	98 (30,2 mln zł)
2008	246 (1,03 mld zł)	320 (20,5 mln zł)
2009	180 (3,04 mld zł)	103 (9,6 mln zł)
2010	120 (1,33 mld zł)	112 (59,81 mln zł)
2011	130 (3,9 mld zł)	314 (96,10 mln zł)
2012	111 (4,6 mld zł)	141 (66,46 mln zł)
2017	171 (ok. 6,1 mld zł)	372 (143,6 mln zł)
2018	184 (ok. 6,2 mld zł)	317 (547,3 mln zł)
2019	320 (ok. 11,3 mld zł)	677 (239 mln zł)
2020	378 (ok. 15,1 mld zł)	705 (272,9 mln zł)

Źródło: Sprawozdanie Generalnego Inspektora Informacji Finansowej (GIIF) z realizacji ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu za lata 2001–2012; Sprawozdanie Generalnego Inspektora Informacji Finansowej z realizacji ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu w 2017 roku; Sprawozdanie GIIF z realizacji ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu oraz ustawy z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu w 2018 roku; Sprawozdanie GIIF z realizacji ustawy z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu w 2019 roku i w 2020 roku.
Pobrano z <http://www.mf.gov.pl/> (23.05.13).

Liczba zawiadomień prokuratora o popełnieniu przestępstwa z art. 299 k.k. wykazuje stałą tendencję wzrostu od ekstremalnej dla lat 2001–2012, tj. 246 w 2008 r. do 378 w 2020 r. dla lat 2017–2020. Podobnie z liczbą dokonanych blokad rachunków i wstrzymań transakcji dla okresu 2001–2012 w liczbie 320 w 2008 r. i 705 w 2020 r. dla okresu 2017–2020. W tym zakresie także obserwujemy stałą tendencję wzrostu (zob. tabela 7).

Wykres. Informacje zwrotne otrzymane w 2018 r. od prokuratorów, związane z postępowaniami analitycznymi, w których GIIF wysłał zawiadomienia o podejrzeniu popełnienia przestępstwa

Źródło: Sprawozdanie Generalnego Inspektora Informacji Finansowej z realizacji ustawy z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu w 2019 roku. Pobrano z <https://www.gov.pl> (1.02.2021).

Zdolność wykrywcza przestępstw prania pieniędzy zależy przede wszystkim od działań w tym zakresie wielu podmiotów – instytucji obowiązanych i współpracujących organów ścigania.

Szczególnie ważnym czynnikiem charakteryzującym omawiane zjawisko prania pieniędzy jest liczba otrzymanych zawiadomień opisowych o działalności i transakcjach podejrzanych, tzw. SAR-ów (*Suspicious Activity Reports*). W 2019 r. w systemie informatycznym Generalnego Inspektora Informacji Finansowej (GIIF) zarejestrowano 4100 zawiadomień opisowych (GIIF, 2020). Zawiadomienia zawierają opis kilku, kilkunastu, a w niektórych sytuacjach kilkuset transakcji (powiązanych ze sobą poprzez strony transakcji, okoliczności jej przeprowadzenia, zbliżony okres realizacji i/lub zaangażowanie tych samych wartości majątkowych) i towarzyszących im okoliczności, które w przekonaniu zgłaszającej instytucji/jednostki mogą być związane z praniem pieniędzy lub finansowaniem terroryzmu. Liczba zawiadomień opisowych utrzymuje się na wysokim poziomie. W 2012 r. wyniosła 2427, w 2019 r. – 4100. Wykazuje stałą tendencję wzrostową.

5. Przestępstwa giełdowe

Przestępczość giełdowa polega głównie na manipulacji, w wyniku czego sztucznie kształtuje się kurs akcji bez uwzględniania przesłanek ekonomicznych i obowiązujących reguł giełdowych, określonych prawem i regulaminami. Natomiast prawidłowo funkcjonujący rynek kapitałowy ma umożliwiać spółkom pozyskanie kapitału i jego optymalną alokację, co ma przyczyniać się do rozwoju spółek i całej gospodarki. Przez manipulację rozumiemy szereg działań ukierunkowanych na podaż lub popyt, mających na celu obniżenie lub podwyższenie kursu-ceny, aby spowodować transakcję kupna lub sprzedaży po kursie korzystnym dla inicjatorów takiego przedsięwzięcia.

Zasady, tryb i warunki podejmowania oraz prowadzenia działalności w zakresie obrotu instrumentami finansowymi, prawa i obowiązki podmiotów uczestniczących w tym obrocie oraz wykonywanie nadzoru w tym zakresie określa ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (Ustawa, 2005).

Operacje przestępne sprowadzają się głównie do przekazywania i wykorzystywania poufnych informacji oraz manipulacji rynkiem (Dusza, 2011, s. 105 i nast.). Bezprawne ujawnienie i wykorzystanie w obrocie instrumentami finansowymi poufnych informacji i tajemnicy zawodowej jest jednym z najpoważniejszych przestępstw związanych z rynkiem giełdowym. W tym przypadku istotna jest liczba zawiadomień o podejrzeniu popełnienia przestępstwa i liczba aktów oskarżenia skierowanych przez prokuraturę do sądu (zob. tabela 8). Wyroki skazujące są bardzo rzadkie, co świadczy o znacznych trudnościach w zebraniu materiału dowodowego. Nie bez przyczyny zgłaszane są postulaty nadania im uprawnień śledczych, przynajmniej w kwestiach przesłuchań.

Tabela 8. Wykorzystanie informacji poufnej

Rok	Liczba zawiadomień o podejrzeniu popełnienia przestępstwa skierowanych do prokuratury	Liczba aktów oskarżenia skierowanych przez prokuraturę do sądu	Wyroki skazujące i warunkowe umorzenia
2002	12	1	—
2004	5	2	1
2006	15	3	—
2009	16	1	—
2017	9	1	—
2018	7	4	—
2019	11	—	—

Źródło: Raporty roczne KPWiG; Sprawozdania roczne KNF, cyt. za: Dusza, 2011, s. 110; Sprawozdanie z działalności Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego oraz Komisji Nadzoru Finansowego (za lata 2017–2019). Pobrano z https://www.knf.gov.pl/publikacje_i_opracowania/sp (1.02.2021).

Manipulacja rynkiem to szereg działań ukierunkowanych na podaż lub popyt, mających na celu obniżenie lub podwyższenie kursu-ceny, aby spowodować transakcję kupna lub sprzedaży przez innych uczestników rynku korzystnym po kursie. Przestępstwo manipulacji rynkiem również należy do grupy przestępstw trudno wykrywalnych i trudnych do procesowego udowodnienia (zob. tabela 9).

Tabela 9. Manipulacja rynkiem

Rok	Liczba zawiadomień skierowanych do prokuratury	Liczba aktów oskarżenia skierowanych przez prokuraturę do sądu	Wyroki skazujące i warunkowe umorzenia
2002	12	brak danych	—
2004	6	5	1
2006	16	6	3
2009	10	9	0
2017	14	5	3
2018	5	7	6
2019	15	3	9

Źródło: Raporty roczne KPWig; Sprawozdania roczne KNF; cyt. za: Dusza, 2011, s. 118; Sprawozdanie z działalności Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego oraz Komisji Nadzoru Finansowego (za lata 2017–2019). Pobrano z https://www.knf.gov.pl/publikacje_i_opracowania/sp (1.02.2021).

Skala przestępstw giełdowych jest niewielka. Na postrzeganie tego zjawiska ma także wpływ fakt, że nie zawsze można wskazać konkretnego poszkodowanego. W kontekście rynku finansowego jest to niewielkie zagrożenie przestępczością, charakterystyczne jednak często z uwagi na aferowy charakter zdarzenia oraz fakt, że przestępstwa te godzą w podstawy wolnego rynku finansowego.

6. Przestępczość związana z funduszami inwestycyjnymi

Fundusze inwestycyjne to formy wspólnego inwestowania, polegające na zbiorowym lokowaniu środków pieniężnych, a w bardziej skomplikowanych rozwiązaniach możliwe są wpłaty – w postaci np. papierów wartościowych – wpłacanych przez uczestników funduszu.

Zasady tworzenia i działania funduszy inwestycyjnych określa ustawa z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi (Ustawa, 2004). Uczestnikami mogą być osoby indywidualne (osoby fizyczne), jak i osoby prawne (np. przedsiębiorstwa miasta, związki wyznaniowe) oraz podmioty nieposiadające osobowości prawnej.

Ustawa o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi kryminalizuje następujące kategorie zachowań:

- 1) lokowanie bez zezwolenia w papiery wartościowe, instrumenty rynku pieniężnego lub inne prawa majątkowe środków pieniężnych osób fizycznych, prawnych lub jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, zebranych w drodze propozycji zawarcia umowy, której przedmiotem jest udział w tym przedsięwzięciu,
- 2) zamieszczanie nierzetelnych informacji w prospekcie informacyjnym funduszu inwestycyjnego,
- 3) ujawnienie lub wykorzystanie niezgodnie z przeznaczeniem tajemnicy zawodowej,
- 4) zbywanie tytułów uczestnictwa funduszy zagranicznych lub funduszy inwestycyjnych otwartych z siedzibą w państwach należących do EEA, bez spełnienia odpowiednich warunków,
- 5) tworzenie na terenie Rzeczypospolitej Polskiej oddziałów spółek zarządzających bez spełnienia warunków oraz wykonywanie ich działalności,
- 6) wykonywanie działalności związanej z funduszami inwestycyjnymi bez zezwolenia,
- 7) bezprawne użycie oznaczeń „fundusz inwestycyjny” lub „towarzystwo funduszy inwestycyjnych”,
- 8) nieprzekazanie kopii dokumentów lub innych nośników informacji albo nieudzielenie informacji lub wyjaśnień, będąc do tego zobowiązanym,
- 9) niearchiwizowanie lub nieprzechowywanie dokumentów lub innych nośników informacji wbrew obowiązкови (Ustawa, 2004).

Wymienione typy przestępstw mają charakter umyślny i należą do przestępstw publicznoskargowych, ściganych z urzędu. Sankcje grożące za wymienione czyny to sankcje alternatywne – grzywna, kara ograniczenia wolności lub kara pozbawienia wolności – bądź alternatywno-kumulatywne – grzywna i kara pozbawienia wolności.

Zakończenie

Rynek finansowy jako dobro publiczne wymaga właściwej ochrony ze strony państwa i jego instytucji. Zachowania niewłaściwe lub patologiczne, które zdarzają się na rynku finansowym, mogą mieć różny wymiar. W niektórych przypadkach może to być zbieg okoliczności, a w wielu sytuacjach to wyrachowane, skomplikowane mechanizmy, które są niezgodne z prawem i testują jego granice. Każdy

rynek jest narażony na inny rodzaj nadużyć. W przypadku rynku giełdowego wiąże się to z nieprawidłowościami przy zawieraniu transakcji i najczęstszym nadużyciem jest manipulacja lub wykorzystanie informacji poufnej. Natomiast atrakcyjny rynek giełdowy to rynek transparentny, pozbawiony manipulacji, który zapewnia ochronę interesów inwestora.

Skala przestępczości wskazuje, już tradycyjnie, na dominujące przestępstwo wyłudzenia kredytu (oszustwo kredytowe), ale niepokojący jest także duży wzrost liczby przestępstw prania pieniędzy, co niewątpliwie wskazuje na próby wykorzystania rynku finansowego i jego mechanizmów do legalizacji dochodów z przestępczej działalności. Niezbędne są zatem dalsze działania w zakresie szeroko rozumianego zapobiegania tego rodzaju przestępczości.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, tekst jedn.: Dz. U. z 2022 r. poz. 1138 z późn. zm.

Ustawa z dnia 27 maja 2004 r. o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi, tekst jedn.: Dz. U. z 2022 r. poz. 1523 z późn. zm.

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi, tekst jedn.: Dz. U. z 2022 r. poz. 1500 z późn. zm.

Literatura

Dusza, M. (2011). *Najgroźniejsze przestępstwa giełdowe. Implikacje i sposoby przeciwdziałania*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego.

Gardocki, L. (2015). *Prawo karne*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.

Generalny Inspektor Informacji Finansowej (GIIF). (2012). *Sprawozdanie Generalnego Inspektora Informacji Finansowej z realizacji ustawy z dnia 16 listopada 2000 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu za lata 2001–2012*. Pobrano z www.mf.gov.pl (23.05.2013).

Generalny Inspektor Informacji Finansowej (GIIF). (2020). *Sprawozdanie Generalnego Inspektora Informacji Finansowej z realizacji ustawy z dnia 1 marca 2018 r. o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu w 2019 roku*. Pobrano z <https://www.gov.pl> (24.11.2022).

- Góral, R. (1998). *Kodeks karny. Praktyczny komentarz wraz z przepisami wprowadzającymi oraz indeksem rzeczowym*. Warszawa: Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich.
- Górniok, O. (2000). *Przestępstwa gospodarcze*. Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.
- Haliżak, E. (1997). Ekonomiczny wymiar bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. W: D. B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Jurkowska-Zeidler, A. (2008). *Bezpieczeństwo rynku finansowego w świetle prawa Unii Europejskiej*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Książopolski, K. M. (2011). *Bezpieczeństwo ekonomiczne*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Nau, H. R. (1997). Handel międzynarodowy a bezpieczeństwo międzynarodowe. W: D. B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba (red.), *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Stępień, T., Stępień, K. (2001). *Przestępstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu*. Toruń: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa „Dom Organizatora”.
- Wojciechowski, J. (1998). *Kodeks karny. Komentarz, orzecznictwo*. Warszawa: Wydawnictwo „Librata”.

Streszczenie

Autor podejmuje problematykę przestępczości na rynku finansowym, charakteryzując ogólne założenia, co do kwestii bezpieczeństwa ekonomicznego, uwarunkowań ekonomicznych tego stanu oraz przeprowadza szczegółową charakterystykę przestępczości na rynku finansowym. Bezpieczeństwo ekonomiczne jest warunkowane – zdaniem autora – zachowaniem odpowiednich parametrów ekonomicznych, stanowiących jednocześnie gwarancje stabilności rynku finansowego. Istotnym pozostaje zagadnienie przestępczości o charakterze ekonomiczno-finansowym na tym rynku i strat z tego tytułu. Na podstawie analizy danych statystycznych autor charakteryzuje skalę i dynamikę tych przestępstw oraz dokonuje interpretacji danych. Metoda badawcza ilościowa pozwala na określenie skali oraz wielkości danych badanego zjawiska. Została także przeprowadzona typologia tych przestępstw oraz omówiono obowiązujące regulacje prawnokarne.

W konkluzji wskazuje się na znaczny i dynamiczny wzrost przestępstw prania pieniędzy, co – zdaniem autora – może świadczyć o wykorzystywaniu rynku finansowego do legalizacji środków pochodzących z przestępczej działalności.

SŁOWA KLUCZOWE: bezpieczeństwo ekonomiczne, przestępczość ekonomiczno-finansowa, pranie pieniędzy, oszustwa kredytowe i ubezpieczeniowe, przestępstwa giełdowe

Summary

The author addresses the issue of crime in the financial market, providing general characteristics of the premises of economic security, the economic determinants of this condition, as well as conducting a thorough analysis of the crime in question. In the author's opinion, economic security is conditioned by the maintenance of appropriate economic criteria, which at the same time constitute a guarantee of financial market stability. The issue of economic and financial crime on this market and losses resulting from such crime remains important. Based on the analysis of statistical data, the author characterises the scale and dynamics of such crimes and interprets the data. The quantitative research method makes it possible to determine the scale and data volume of the phenomenon under study. Moreover, a typology of these crimes is also provided and the applicable criminal law regulations are discussed.

In conclusion, a significant and dynamic increase in money laundering offenses is presented, which – according to the author – may indicate the use of the financial market to legalise the proceeds of criminal activity.

KEYWORDS: economic security, economic and financial crime, money laundering, credit and insurance fraud, stock market crimes

Nota o autorze

Waldemar Jaroń – dr, Katedra Kryminologii i Kryminalistyki, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie; główne obszary działalności naukowej: nauki społeczne, nauki prawne; e-mail: waldemar.jaron@uwm.edu.pl; ORCID: 0000-0003-0945-6090.